

Selvitys porotalouden tutkimuksesta ja kehittämistoiminnasta

Työryhmän raportti 30.6.2020

Yhteenveto

Työryhmä selvitti porotalouteen liittyvän tutkimuksen nykytilaa ja eri toimijoiden tarpeita tutkimukseen liittyen. Poroon eläimenä kohdistuvan biologisen tutkimuksen lisäksi porontutkimusta tehdään nykyisin paljon myös ympäristöön, yhteiskuntaan – erityisesti poronhoito-oikeuteen ja maankäytön vaikutuksiin ja yhteensovittamiseen – sekä talouteen että poronhoitajien hyvinvointiin ja terveyteen liittyvistä asioista. Päätöksenteon tulee perustua tutkittuun tietoon. Elinkeinoon säilyminen elinvoimaisena muuttuvassa toimintaympäristössä edellyttää lisäksi jatkuvaa kehittämistyötä. Työryhmä pitää tärkeänä, että porontutkimusta varten laaditaan pitkän aikavälin tutkimusohjelma, jonka avulla voidaan varata ja kohdentaa riittävät resurssit mm. hankerahoitukselle. Lisäksi työryhmä pitää tärkeänä kehittää monitieteellistä ja kansainvälistä yhteistyötä porontutkimuksessa.

Inarin kunnassa sijaitseva Paliskuntain yhdistyksen ylläpitämä Kutuharjun koeporotarha on kansainvälisesti ainutlaatuinen paikka, missä tehdään merkittävää kansallista ja kansainvälistä porontutkimusta. Työryhmä katsoo, että eläimiin liittyvän tutkimuksen kehittäminen – erityisesti biologisen perustutkimuksen osalta – edellyttää tutkimuksessa tarvittavan infran ylläpitoa taloudellisesti kestäväällä pohjalla myös tulevaisuudessa. Työryhmä esittää, että Kutuharjun koeporotarhan rakennukset ja rakennelmat siirtyvät Paliskuntain yhdistykseltä Luonnonvarakeskuksen ylläpidettäviksi ja kehitettäviksi. Koeporokarja säilyy Paliskuntain yhdistyksellä. Koeporotarhalle ja siellä tehtävälle tutkimukselle sekä kehittämistoiminnalle tulee asettaa selkeät tavoitteet. Toiminnan jatkuvuuden varmistamisen osalta ongelma on, että se edellyttää käytännössä pysyvää rahoitusta samaan tapaan kuin tutkimuslaitoksilla olevat lakisääteiset viranomais- ja asiantuntijatehtävät.

Huomattava osa poroihin liittyvästä hankerahoituksesta kohdistuu soveltavaan tutkimukseen ja elinkeinoon kehittämiseen. Työryhmä ei annetussa määräajassa ehtinyt laatimaan seikkaperäistä arviota porotutkimuksen pitkän aikavälin resurssintarpeesta. Tässä vaiheessa voidaan todeta, että pitkäjänteinen koetointi ei voi perustua pelkästään kilpailun kautta haettavalle hankerahoitukselle ilman pysyviä rahoituslähteitä.

Sisällys

1 Selvityksen tausta	2
2 Työryhmän kokoonpano ja toiminta.....	2
3 Yleistä porotaloudesta	3
4 Porontutkimus Suomessa.....	4
4.1 Kutuharjun koeporotarha	4
5 Lausuntopyyntöön vastanneiden tutkimuslaitosten, yliopistojen ja muiden sidosryhmälaitosten antamat tiedot ja näkemykset porontutkimuksen tilasta ja kehittämisestä	6
5.1 Yleiset huomiot.....	6
5.2 Sektoritutkimuslaitokset	7
5.3 Yliopistot, korkeakoulut ja muut oppilaitokset.....	7
5.4 Hallintoviranomaiset ja muut julkisyhteisöt.....	9
5.5 Hankerahoitus.....	10
6 Työryhmän arvio ja esitys poroihin liittyvän tutkimuksen ja kehittämistoiminnan tarpeista Suomessa	11
Liitteet.....	12

1 Selvityksen tausta

Maa- ja metsätalousministeriö (MMM) asetti 27.3.2020 työryhmän selvittämään porotalouden tutkimusta ja kehittämistoimintaa. Työryhmän tehtävänä oli selvittää, mitä porotalouden tutkimusta ja kehittämistoimintaa Suomessa tarvitaan ja miten tutkimuksessa tarvittavat resurssit tulisi mitoittaa ja järjestää. Selvityksessä tuli erityisesti ottaa huomioon toimijoiden resurssit ja niiden soveltuvuus porontutkimuksen ja kehittämisen sekä tiedon ja teknologian siirtoon. Työryhmän tuli lisäksi tehdä arvio tutkimus- ja kehittämistoiminnan pitkän aikavälin resursointitarpeista.

2 Työryhmän kokoonpano ja toiminta

Läänineläinlääkäri Risto M. Ruuska, Lapin aluehallintovirasto, puheenjohtaja
 Neuvotteleva virkamies, Markku Himanen, maa- ja metsätalousministeriö
 Johtaja Esko Leinonen, Ruokavirasto
 Tutkimusprofessori Antti Oksanen, Ruokavirasto
 Porotalousasiantuntija Päivi Kainulainen, Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
 Erikoistutkija Jouko Kumpula, Luonnonvarakeskus
 Toiminnanjohtaja Anne Ollilla, Paliskuntain yhdistys
 Tutkija Katariina Manni, Luonnonvarakeskus, sihteeri

Työryhmä kokoontui kolme kertaa 7.4.2020, 4.6.2020 ja 16.6.2020 Skype-kokoukseen. Tämän lisäksi asiakirjoja käsiteltiin sähköpostitse ja Tiimeri-alustalla.

Työryhmä lähetti kyselyn ja lausuntopyynnön 18 keskeiselle porotalouteen liittyvän tutkimuksen ja hallinnon toimijalle. Lausuntopyynnössä pyydettiin erityisesti ottamaan kantaa porontutkimuksen nykytilaan ja tulevaisuudentarpeisiin sekä porotalouteen liittyvän tutkimus- ja kehittämistoiminnan tarpeisiin. Lisäksi lausuntopyynnössä kysyttiin Kutuharjun koeporotarhan nykyistä merkitystä porontutkimuksen ja poroelinkeinojen kannalta sekä siihen liittyviä tulevaisuuden näkymiä ja tarpeita. Yhteensä lausuntoja saatiin 16, joista 14 oli lausuntopyynnön saaneilta, joiden lisäksi 2 muuta tahoa toimitti vastauksen. Koronavirukseen liittyvien valtionhallinnon etätyötä ja matkustamista koskevien määräysten takia työryhmä ei käynyt paikan päällä selvityskohteessa Kutuharjun koeporotarhalla Inarissa.

Työryhmä päätti keskittyä työssään ensisijaisesti poroon eläimenä liittyvän biotieteellisen tutkimuksen tarkasteluun ja Kutuharjun koeporotarhan rahoituksen jatkamiseen liittyvään akuuttiin ongelmaan, mutta pyrki tarkastelemaan kokonaisuutena myös porotalouden tutkimukseen ja kehittämistoimintaan liittyvää yhteiskunnallista ja talouteen liittyvää tutkimusta. Hankerahoitukseen liittyvä elinkeinon kehittäminen, neuvonta ja porotuotteiden markkinointi katsottiin kuuluvan toimeksiannon ulkopuolelle.

3 Yleistä porotaloudesta

Poronhoitoalue on laaja, käsittäen alueita Lapin, Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun maakunnista ja on yli kolmasosa koko Suomen pinta-alasta. Poronhoito muodostaa merkittävän elinkeinon yli 4 400 poronmistajalle noin 1 000 Pohjois-Suomen kotitaloudessa. Poronlihan jatkojalostus tuottaa huomattavaa lisäarvoa elinkeinolle. Poronhoito on tärkeä myös matkailun ja käsityötuotteiden valmistuksen kannalta. Saamelaiskulttuurissa poronhoidolla on suuri merkitys.

Poronlihan tuotto on Suomessa naapurimaita korkeampi (Taulukko 1). Mahdollisia syitä ovat porokannan rakenteelliset erot maiden välillä ja sen mahdollistama korkeampi vasatuotto talvisen lisäruokinnan, teurasvalinnan ja muun hoidon ansiosta sekä lihan suoramyyntin vaikutus tuottajahintaan. Lisäruokinta aiheuttaa kuitenkin myös merkittäviä kustannuksia porotaloudelle. Suomessa teurasporojen kuljetus- ja teurastuskulut tulevat poronhoitajien maksettaviksi, kun taas Ruotsissa ja Norjassa yleensä ostaja vastaa näistä kuluista (suuruusluokka 0,50 €/kg). Teurasmäärät ovat kaikissa pohjoismaissa pienentyneet mm. vaikeiden talvien, petoeläinten aiheuttamien tuhojen, talvilaidunten tilan muutosten ja poroissa esiintyneiden lois- ym. sairauksien vuoksi. Taulukossa 1 esitettyä tarkasteluvuotta edeltävinä vuosina vuotuiset teurasmäärät Suomessa vaihtelivat 80 000 - 85 000 teuraan välillä. Enimmillään teurasmäärät ovat Suomessa olleet 100 000 - 120 000 teurasporoa vuodessa.

Taulukko 1. Poronlihan tuotantomäärät ja taloudellinen arvo Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa poronhoitovuotena 2018-2019. Lähde: Paliskuntain yhdistys, Samediggi: renstatistik, Landbruksdirektoratet: Ressursskapet 2018-2019, muunnettu 13.5.2020 valuuttakursseilla.

Poronhoitovuosi 2018-2019	Eloporoja, kpl	Teuraita, kpl	Keskipaino, kg	Hinta, €/kg	Lihamäärä, tn	Arvo, M €
Suomi	188 190	72 734	24,6	9,89	1 789	18
Ruotsi	248 702	47 557	25,4	6,35	1 208	8
Norja	215 144	77 454	21,7	7,08	1 681	12

4 Porontutkimus Suomessa

Kokeellinen porontutkimus alkoi Suomessa vuonna 1958 Maatalouden tutkimuskeskuksen (MTT) Apukan koeasemalla. Vuonna 1965 perustettiin Inarin Kaamaseen Paliskuntain yhdistyksen ylläpitämä Kutuharjun koeporotarha. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksella (RKTL) porontutkimus käynnistyi Rovaniemellä vuonna 1980. Vuonna 1994 valmistui RKTL:lle uusi Hopialammen porontutkimusasema Inarin Kaamaseen. RKTL:n porontutkimusasemalla työskenteli vakituisina kaksi tutkijaa ja kolme tutkimusta avustavaa työntekijää. RKTL yhdistettiin valtion tutkimuslaitosten fuusiossa vuonna 2015 perustettuun Luonnonvarakeskukseen (Luke). Luken toiminnan aikana porontutkimusaseman vakituisten työntekijöiden määrä väheni kahdella, toisen asemalla työskennelleen tutkijan jäädessä eläkkeelle ja yhden tutkimusta avustavan henkilön lopettaessa työskentelynsä Lukessa. Luken toimipaikkaverkostoa karsittaessa Kaamasen porontutkimusasemasta luovuttiin vuonna 2017 ja aseman tilat siirtyivät Saamelaisalueen koulutuskeskuksen käyttöön. Porontutkimus henkilöstöineen siirtyi Inarin kalanviljelylaitoksen yhteyteen. Suomen porontutkimus keskittyi aluksi lähinnä biologiaan, fysiologiaan ja eläinlääketieteeseen, jonka jälkeen se on laajentunut käsittäen yhä enemmän myös mm. ympäristö-, talous- ja yhteiskunnallisia tutkimusaiheita.

Porontutkimuksesta on vuosikymmenten aikana tehty yhteistyössä kotimaisten ja ulkomaisten tutkimuslaitosten ja yliopistojen kanssa lukuisia väitöskirjoja ja muita julkaisuja (Liite 1). Kutuharjun lisäksi porotalouden tutkimusta tehdään Savukoskella sijaitsevalla koe-eläinlaitoksella, johon porot vuokrataan paikalliselta paliskunnalta. Myös Oulun yliopistolla oli aiemmin Oulussa poroja koe-eläiminä.

4.1 Kutuharjun koeporotarha

Paliskuntain yhdistys on vuodesta 1965 lähtien ylläpitänyt Kutuharjun koeporotarhaa. Koeporotarhan pinta-ala on 42,82 km². Kyseinen alue on vuokrattu Metsähallitukselta vuoteen 2025 voimassa olevalla sopimuksella. Koeporotarhalla on 140 - 190 poroa. Kutuharjun koeporotarhan osuus Paliskuntain yhdistyksen saamasta valtion rahoituksesta on 53 000 €. Määräraha ei riitä koeporotarhan ylläpitoon. Ylläpidon lisäksi Kutuharjussa on akuutti investointitarve. Rakennukset vaativat korjausta ja uusia tiloja tarvitaan nykyaikaista tutkimustoimintaa varten. Erityisesti sinne tarvitaan uudet tutkimus- ja näytteidenkäsittelytilat. Myös poroaidat vaativat kunnostusta. Koeporotarhan taloudellinen tilanne on kriittinen, koska sen ylläpitokulut ovat huomattavasti suuremmat kuin sille myönnetty vuosittainen määräraha ja muut saadut tulot. Seurauksena toiminta on ollut alijäämäistä ja uhkana on, ettei sitä pystytä jatkamaan.

Kutuharjun koeporotarha on maailmanlaajuisesti ainutlaatuinen ja siellä on vuosikymmenien aikana tehty merkittävää tutkimustoimintaa niin kotimaisten kuin kansainvälistenkin toimijoiden työn tuloksena. Kutuharjun koeporotarha on paikka, joka mahdollistaa niin kansallisen kuin kansainvälisenkin tutkimusrahoituksen haun. Elinkeinoon kannalta se on keskeinen paikka, joka mahdollistaa elinkeinoa tukevan tutkimuksen tekemisen. Tällä hetkellä Kutuharjussa on käynnissä yksi Luken vetämä Makera-rahointeinen tutkimushanke ja sen lisäksi on norjalaisten ja kanadalaisten tutkijoiden Luken kanssa yhteistyössä toteuttamia tutkimushankkeita, joita jatketaan myös tulevana syksynä.

Kutuharjussa tehtävää tutkimus- ja kehittämistyötä pidetään tärkeänä mm. siellä sijaitsevan koeporotokan ja kerätyn pitkäaikaisen tutkimusaineiston vuoksi. Tämän ja varsinkin lakkautetun Luken porontutkimusaseman vuoksi Kutuharjulla on keskeinen asema porontutkimuksessa. Tämän vuoksi on erityisen tärkeää pohtia, miten tutkimustoiminta ja resurssit Kutuharjulla organisoidaan. Haasteelliseksi koetaan se, että monet tutkimussuunnitelmat ja -toimenpiteet tulevat tietoon hyvin lyhyellä aikaviiveellä eikä kaikkeen aina pystytä reagoimaan. Tarvetta olisikin nykyistä pitkäjänteisemmälle suunnittelulle. Koeporotarhan jatkumisen kannalta tarvitaan sekä pitkä- että lyhytkestoisia tutkimuksia.

Kutuharjun koeporotarha on tärkeä tutkimusympäristö, joka mahdollistaa kontrolloiduissa koeolosuhteissa tehtävän tutkimuksen. Erityisesti ilmaston ja ympäristömuutokseen liittyvään pitkäaikaisten aikasarjojen tuottamiseen Kutuharju tarjoaa loistavan mahdollisuuden. Porokarjan polveutumisesta ja geneettisestä vaihtelusta saatua aineistoa voidaan käyttää jalostustutkimuksessa. Kutuharjua on mahdollista hyödyntää myös porojen ravitsemus- ja hyvinvointitutkimuksissa. Kutuharjun porokarjaan liittyvä pitkäaikainen tutkimusaineisto ja porokarja itsessään on siten merkittävä tekijä myös tulevaa porotalouden tutkimustoimintaa suunniteltaessa.

Liitteessä 2 on Kutuharjun koeporotarhan esittely ja Paliskuntain yhdistyksen arvio siihen kohdistuvasta 880 000 € investointitarpeesta 10 vuoden aikana. Koeporotarhan toimintaa koskevissa järjestelyissä on poronhoito-oikeutta koskevien säännösten johdosta koeporokarja syytä säilyttää Paliskuntain yhdistyksellä, jolloin tarha-alueen laidunkäyttöä ei jouduta arvioimaan uudelleen valtion maan käytön suhteen

Luke korostaa lausunnossaan, että se pitää Kutuharjun koeporotarhaa ainutlaatuisena tutkimusalustana, mutta katsoo, ettei se voi vastata sen infran kehittämis- ja ylläpitokustannuksista, koska rahoitus riippuu onnistumisesta tutkimusrahoituksessa.

5 Lausuntopyyntöön vastanneiden tutkimuslaitosten, yliopistojen ja muiden sidosryhmälaitosten antamat tiedot ja näkemykset porontutkimuksen tilasta ja kehittämisestä

5.1 Yleiset huomiot

Vastanneiden tahojen lausunnot olivat perusteellisia ja sisälsivät paljon yhtenäisiä huomioita porontutkimuksen nykytilasta ja kehittämistarpeista. Hankerahoituksen kaudet poikkesivat kalenterivuodesta ja vastaukset eivät olleet kaikilta osin yhteismitallisia. Tästä johtuen rahoitusta koskevat selvitykset eivät ole kattavia. Seuraavaan kohtaan on poimittu lausunnoissa esiin nousseita näkemyksiä liittyen porontutkimuksen vahvuuksiin, heikkouksiin ja kehittämistarpeisiin. Toimijoiden roolia koskevia kuvauksia on täydennetty työryhmän toimesta (Ruokavirasto, Oulun ja Itä-Suomen yliopistot, joilta ei saatu lausuntoja).

Porontutkimuksessa todettiin olevan monia vahvuuksia. Erityisesti tutkimuksen moninaisuus, yhteistyö eri toimijoiden välillä ja kansainvälisyys olivat asioita, jotka nousivat useiden organisaatioiden näkemyksissä esiin. Alan toimijoilla on hyvät kotimaiset ja kansainväliset verkostot, mikä luo mahdollisuuden laajoihin yhteishankkeisiin. Porontutkimuksen koettiin olevan ratkaisulähtöistä, soveltavaa tutkimusta yhteistyössä poroelinkeinon kanssa.

Heikkoutena nähtiin, että tutkimusrahoitus tulee pääosin vastaajien varsinaisten toimintamenojen ulkopuolisista rahoituslähteistä. Pitkäjänteisen tutkimusrahoituksen puute on esteenä pitkäkestoisille seurantatutkimuksille. Kutuharjun koeporotarhan tilat ja toimintaedellytykset ovat nykyisellään riittämättömät. Kutuharjun koeporotarhan tunnettuutta pidetään osin huonona, mikä rajoittaa sen tehokasta tutkimuskäyttöä.

Kehittämistarpeina vastaajat esittivät, että enemmän ja nykyistä pitkäjänteisempiä poronhoidon tutkimukseen suuntautuvia tutkimusrahoituksia tulisi avata ja saada haettaviksi. Monet vastaajat pitivät monialaista tutkimusyhteistyötä tärkeänä, jota tulee edistää ja kehittää. Myös tiedon kulkua eri toimijoiden välillä tulee lisätä. Maankäytön vaikutukset poronhoitoon tulivat esiin useamman tahon vastauksissa. Porontutkimusta tulisi tehdä vielä nykyistä laaja-alaisemmin ja tutkimustiedon käyttöön viemistä tulisi edistää. Lisäksi elinkeino ja sen tarpeet tulisi huomioida nykyistä paremmin jo tutkimushankkeiden sisällöllisessä suunnittelussa. Kutuharjun koeporotarhan tunnettuutta porontutkimuksen paikkana tulee lisätä. Lisäksi Kutuharjua tulee kehittää, jotta koeporotarha mahdollistaa laadukkaan tutkimuksen suunnittelun ja toteuttamisen jatkossakin. Porontutkimukselle on tarvetta luoda pitkän aikavälin porontutkimusohjelma, jonka taustalla on selvitys kentältä nousevista tutkimustarpeista.

5.2 Sektoritutkimuslaitokset

Luonnonvarakeskuksesta annetun lain mukaan Luken yksi seitsemästä perustehtävästä on porotalouden tieteellinen tutkimus- ja kehittämistyö, tiedon ja teknologian siirto sekä tilastotuotanto. Luken tutkimus kattaa hyvin porotutkimuksen aihepiirit (ympäristömuutokset, intressien yhteensovittaminen, petoeläinten vaikutukset, porojen biotieteellinen tutkimus, taloustutkimus). Luken laiduninventoinneista, kannattavuuskirjanpidosta ja tutkimushankkeista on kerääntynyt tietopohja, joka on kerätty poroalan toimijoille avoimeen paikkatietojärjestelmään. Tutkimusrahoituksen instrumentteja on hyödynnetty laajasti. Porotalouden tutkimuksen ja kehittämisen parissa pääsääntöisesti työskentelevien henkilöiden määrä on pieni ja siksi tutkimukseen liittyy melko suuri henkilöriski.

Suomen ympäristökeskus (Syke) on osallistunut poronhoitoon liittyvään monitieteelliseen tutkimukseen erityisesti maankäyttöön ja paikkatietoon liittyen. Sykella on erityisosaamista monitieteellisen paikkatietojärjestelmän käytössä. Tämä tuo osaltaan mahdollisuuksia alueidenkäytön ja poronhoidon yhteensovittamiseen paikkatietoa hyödyntäen.

Ilmatieteen laitos on osallistunut yhteistyössä porotutkijoiden kanssa ilmaston- ja ympäristömuutoksiin liittyviin hankkeisiin. Ilmatieteen laitoksen tekemä pitkäjänteinen ilmakehän olosuhteiden, ilmaston ja ilmanlaadun havainnointi yhdessä muun ympäristötiedon kanssa tarjoaa tietoa poronhoidon toimintaolosuhteiden seurantaan. Ilmatieteen laitoksen asiantuntemusta on tarvittu mm. ilmasto- ja erityisesti lumioloista, UV-säteilystä, maaperän kasvihuonekaasujen vuomittauksista ja taaseista, kaukokartoituksesta, radioaktiivisesta laskeumasta sekä ääreviin sääoloihin ja ilmastonmuutokseen sopeutumisesta.

Ruokaviraston tehtävät liittyvät porotutkimuksen osalta lähinnä eläintautien seurantaan ja tutkimukseen. Lisäksi Ruokavirasto on ollut mukana poron terveydenhuollon kehityshankkeessa. Eläintautidiagnostiikkaa Ruokavirasto tekee niin poroille kuin muillekin eläimille. Tällä hetkellä keskeinen tutkimusaihe on hirvieläinten näivetystauti (CWD-seuranta).

5.3 Yliopistot, korkeakoulut ja muut oppilaitokset

Helsingin yliopiston maa- ja metsätieteellinen tiedekunta pitää tärkeänä porojen jalostukseen ja ravitsemukseen liittyvää tutkimusta. Helsingin yliopiston eläinjalostustutkimus on tehnyt säännöllisesti yhteistyötä porotalouden toimijoiden kanssa. Porojen ravitsemustutkimus on ollut yhtenä tutkimuskohteena. Yliopistolla on hyvää osaamista märehitijöiden ravitsemustutkimuksessa ja suoraan sovellettavissa porotutkimukseen. Lisäksi säilörehututkimus on korkealuokkaista.

Helsingin yliopiston metsätieteiden laitoksen ja Luken yhteistyönä on kehitetty poronhoidon bioekonominen systeemimalli. Sen avulla on tarkasteltu ekologisesti ja taloudellisesti kestävä poronhoidon edellytyksiä eri tyyppisten alueiden, laidunten, poromäärien ja poronhoitokäytäntöjen osalta.

Eläinlääketieteellinen tiedekunta ei erikseen vastannut kyselyyn. Sen tutkimushankkeita on kuitenkin käsitelty Eläinten hyvinvointikeskuksen ja Poroeläinlääkäriyhdistys ry:n lausunnoissa.

Turun yliopisto on hyödyntänyt tutkimuksessa Kevon tutkimusaseman resursseja. Tutkimus on ollut monitieteellistä biologisten vuorovaikutusten ja biodiversiteetin sekä ilmastonmuutoksen suhteita koskevaa. Poronlaidunnus on yhtenä keskeisenä pohjoisen Suomen ekosysteemejä muokkaavana tekijänä oleellinen osa Turun yliopistossa tehtävää pohjoisen luonnon ja sen muutosten tutkimusta. Turun yliopiston Kevon tutkimusasemalla on mittauslaitteita porolaidunnuksen ja ilmastonmuutoksen pitkäaikaisseurantaan.

Lapin yliopiston ja Arktisen keskuksen yksi painopistealue on poronhoitoon liittyvien kysymysten tutkimus. Tämä liittyy paitsi meneillä oleviin globaali- ja ympäristömuutoksiin, myös yhteiskunnan ja pohjoisten elinkeinojen ajankohtaisiin muutoksiin ja kysymyksiin. Poronhoidon tutkimuksen rooli Arktisen keskuksen tutkimuksessa on tärkeä ja sen osuus on kasvanut voimakkaasti viimeisten 20 vuoden aikana. Lapin yliopiston Arktinen keskus on tehnyt luonnontieteellistä ja yhteiskunnallista porontutkimusta.

Oulun yliopisto tekee tällä hetkellä ekologista porontutkimusta, joka liittyy porojen laidunnuksen vaikutuksiin kasvillisuuteen sekä porojen laidunten käyttöön, ravintoon, porojen kuntoon ja poronlihan laatuun.

Itä-Suomen yliopisto on ollut mukana paikkatietoa ja maantiedettä koskevissa tutkimuksissa. Tutkimusaiheita ovat olleet mm. eri maankäyttömuotojen vaikutukset laidunneisiin ja poronhoitoon.

Saamelaisalueen koulutuskeskus (Sakk) tarjoaa toisen asteen poronhoitokoulutusta. Sakk toimii linkkinä ja siltana poronhoitokoulutuksen, elinkeinon ja tutkimuksen välillä. Se pitää tärkeänä elinkeinon kehittämistä tukevia aiheita. Kansalliset ja kansainväliset verkostot tiede- ja koulutusyhteisöihin ja muihin toimijoihin ovat tärkeitä.

Lapin ammattikorkeakoulu (Lapin amk) on merkittävä porotalouden kouluttaja ja kehittäjä. Se on ainoa porotalousalan korkeakoulututkintoon johtavaa koulutusta antava organisaatio. Koulutuksen lisäksi sen laissa määrättyihin tehtäviin kuuluvat mm. aluekehittäminen ja tutkimus. Lapin amk:ssa on monia aloja, joissa poro sisältyy osaksi tutkimusta ja kehittämistoimintaa. Opiskelijat ovat tärkeä osa Lapin amk:n hanketoimintaa.

5.4 Hallintoviranomaiset ja muut julkisyhteisöt

Paliskuntain yhdistyksen yhtenä tehtävänä on poronhoitolaissa mainittu poronhoidon tutkimuksen, koetoiminnan sekä poronjalostuksen edistäminen. Maa- ja metsätalousministeriön vahvistamien sääntöjen mukaan Paliskuntain yhdistys tukee ja suorittaa poronhoitoa koskevaa koetoimintaa ja ylläpitää koeporotarhaa. Paliskuntain yhdistykselle valtion talousarviossa myönnetty määräraha vuonna 2020 oli 1 843 000 euroa, josta suurin osa kohdistuu valtakunnan rajoilla sijaitsevien po-roesteaitojen rakentamiseen ja kunnossapitoon. Paliskuntain yhdistys on toiminut aktiivisesti lukuisissa hankkeissa, jotka liittyvät poroelinkeinon kehittämiseen ja soveltavaan tutkimukseen. Liitteessä 3 on hanketoiminnan historiaa viimeisen 20 vuoden ajalta.

MMM pitää tärkeänä porotutkimuksen toimijoiden vastuiden ja tehtävien selkiyttämistä, niiden yhteistyötä ja toiminnan pitkäjänteisyyttä. MMM kiinnittää huomiota Luken ja Paliskuntain yhdistyksen lakisääteisiin tehtäviin. Paliskuntain yhdistyksen rahoituksen jakosuhdetta koetoimintaan ei ole perusteita olennaisesti muuttaa. Tutkimusta tulisi suunnata tukijärjestelmän kehittämiseen, laidunten hoito- ja käyttösuunnitelmiin ja laidunten kestävyys, ilmastonmuutokseen sopeutumiseen, maankäytön muutosten vaikutuksiin, vasahävikikorvausten perusteisiin ja petovahinkojen talousvaikutuksiin. Lisäksi MMM toivoi, että työryhmä selvittäisi ja ottaisi kantaa myös ns. Poro-Makerasta rahoitettavaan porotaloustutkimukseen.

Lapin ELY-keskus pitää hyvänä, että laiduntutkimuksen lisäksi on tehty tieteenalat ylittävää tutkimusta mm. ilmastonmuutokseen liittyen. Tutkimusta tulisi kohdentaa maankäyttöön ja ympäristövaikutuksiin. ELY-keskuksella on laaja rooli rahoitusten myöntäjänä.

Lapin aluehallintovirasto pitää tärkeänä, että elinkeinoa kehitetään tutkimustietoon pohjautuen. Poronhoito joutuu sopeutumaan muuttuvaan toimintaympäristöön. Hyvin koordinoitu tutkimus- ja kehittämistyö varmistaisi resurssien optimaalisen käytön.

Saamelaiskäräjät pitää poronhoidon kehittämisen asiakokonaisuutta niin laajana, ettei siihen ole edellytyksiä ottaa kantaa työryhmälle annetussa kolmen kuukauden määräajassa. Työryhmästä puuttui saamelaisen poronhoidon edustus. Tutkimustoimintaa tulisi kohdentaa nykyistä enemmän poronhoitoon vaikuttaviin yhteiskunnallisiin ilmiöihin ja maankäytön kumulatiivisten vaikutusten arviointiin.

Metsähallitus pitää näkökulmastaan keskeisinä porolaidunten tilan selvityksiä ja metsänkäsitelymenetelmien vaikutusta laitumiin.

Eläinten hyvinvointikeskus pitää tärkeänä eläinten hyvinvointitutkimusta ja sen mitariston kehittämistä, käyttäytymistutkimusta ja kivunlievityksen tutkimista.

Poroeläinlääkäriyhdistys ry pitää tärkeänä porojen hyvinvointiin, hoitokäytäntöihin ja lääkkeisiin liittyvää tutkimusta.

5.5 Hankerahoitus

Lapin ELY-keskus rahoittaa porotalouden ja luontaiselinkeinojen rakennetukilain (986/2011) perusteella porotalouden ja luontaiselinkeinojen toimintaedellytyksiä ja kehittämistä koskevia tutkimuksia ja selvityksiä. Tutkimusrahoitusta voidaan myöntää porotaloutta ja luontaiselinkeinoja koskevien taloudellisten, sosiaalisten, teknisten, ympäristöllisten, hallinnollisten ja oikeudellisten kysymysten tutkimukseen ja selvittelyyn sekä kilpailu- ja koerakennustoimintaan. Tutkimusrahoitusta voidaan myöntää myös kolttala-alueen kehittämistoimintaa koskevien tutkimusten ja selvitysten tekemiseen. Tutkimusrahoituksen varat tulevat maatalouden kehittämisrahastosta (Makera). Tutkimukseen on osoitettu vuosittain 350 000 euroa.

Maa- ja metsätalousministeriö on 21.2.2018 asettanut porotalouden ja luontaiselinkeinojen tutkimusneuvottelukunnan, jonka tehtävänä on tutkimusten ja selvitysten ohjaus ja seuranta. Neuvottelukunta tekee esityksen tutkimushaun painopisteistä ja antaa ELY-keskukselle lausunnon rahoitettavaksi haetuista hankkeista.

Haun painopisteet asetetaan elinkeinon ja hallinnon tietotarpeiden mukaan. Haku avataan vuoden alussa ja siitä tiedotetaan internetissä ja lehdissä. Tietoa lähetetään myös suoraan eri tutkimuslaitoksille ja oppilaitoksille. Haku avataan alkuvuodesta. Hakuaika loppuu vuosittain 31.3., jonka jälkeen tehdään päätökset rahoitettavista hankkeista. Päätökset tehdään kertamyöntönä ja koko avustusmäärä sidotaan rahoitettaviin hankkeisiin.

Maa- ja elintarviketalouden tutkimus- ja kehittämismäärärahasta (Makera) MMM on rahoittanut yksittäisiä hankkeita, esimerkkinä vuonna 2019 myönnettiin erikseen 140 000 € yhteen tutkimukseen. Porotutkimukseen liittyviä hankkeita on rahoitettu myös muista lähteistä, mm. Euroopan aluekehitysrahaston (EAKR) kautta.

Sektoritutkimuslaitoksilta ja oppilaitoksilta kysyttiin hankerahoituksen resursseina rahoituksen määriä ja henkilötövuosia viimeisen viiden vuoden ajalta. Vastaukset eivät olleet kaikilta osin yhteismitallisia eikä työpanosten suuruutta ei pystytty arvioimaan. Porotutkimuksessa Luken tutkimustoiminnasta rahoitus vuosina 2015-2019 on ollut 465 822 € viranomaistehtäviin ja 1 359 165 € eri tutkimushankkeisiin, joihin on saatu ulkopuolista rahoitusta 0-79 % eri lähteistä. Syken rahoitus vuosina 2015-2019 on ollut 211 000 €, josta on saatu ulkopuolista rahoitusta eri lähteistä 60-75 %. Ilmatieteen laitoksen rahoitus vuodessa on ollut keskimäärin 5 000 € ja ulkopuolisen rahoituksen osuus 20 %.

Helsingin yliopiston porotutkimuksen tutkimusrahoituksen määrä vuosina 2016-2021 on 52 000 €/v, josta ulkopuolista rahoitusta 70 %. Turun yliopisto rahoitus on vuosina 2015-2019 ollut 272 000 €, josta ulkopuolista rahoitusta 78-80 %. Lapin yliopiston Arktinen keskus osallistui lukuisiin osin kansainvälisiin porotutkimukseen liittyviin hankkeisiin, joihin rahoitus vuosina 2015-2019 on ollut 1 169 067 €, josta ulkopuolista rahoitusta 0-100 € eri hankkeissa. Sakk on ollut vuosina 2015-2019 mukana porotutkimus- ja kehittämishankkeissa, joiden kokonaisrahoitus on ollut 985 000 €. Ulkopuolinen rahoitus niihin on ollut 93-100 %. Lapin AMK on osallistunut moniin elinkeinon kehittämistä tukeviin hankkeisiin, joiden kokonaisrahoitus 2015-2019 on ollut 496 000 €. Lapin amk:n osuus niihin on ollut 5-100 %.

6 Työryhmän arvio ja esitys poroihin liittyvän tutkimuksen ja kehittämistoiminnan tarpeista Suomessa

Tähän koottu työryhmän arvio ja esitys poroihin liittyvän tutkimuksen ja kehittämistoiminnan tarpeista on muodostettu työryhmän yksimielisenä näkemyksenä.

1. Porotalouden tutkimusta varten olisi laadittava Luken koordinoimana yhdessä keskeisten toimijoiden kanssa pitkän aikavälin tutkimusohjelma, jonka avulla voidaan varata ja kohdentaa riittävät resurssit mm. hankerahoitukselle.

Keskeisiä tutkimusteemoja ovat mm.:

- porojen loiset, sairaudet, terveys ja hyvinvointi, One Health
- poronlihan tuotanto, hygienia, laatu, koostumus ja jatkojalostus
- porolaidunten ekologia, laidunten ekologiseen tilaan vaikuttavat mekanismit ja tekijät sekä niiden vuorovaikutus, käynnissä oleviin muutoksiin sopeutuminen
- poron ravitseminen ja jalostus
- porojen lisäruokinta, rehut ja ruokintamenetelmät erilaisissa tilanteissa ja eri alueilla
- poronhoito-oikeus yhteiskunnassa
- poronhoidon talous ja kannattavuus
- poronhoitokulttuuri

2. Koeporotarhalle tulee asettaa selkeät tavoitteet. Koeporokarjasta on pitkän aikavälin tietoa ja se tarjoaa mahdollisuuden porokarjan populaation optimoinnin, ruokinnan, käyttäytymisen, pito-olosuhteiden ja terveydentilan tutkimukselle. Koe-eläinten ja näyttelytilat edellyttävät uudistamista. Koeporotarhan tunnettuutta tulee lisätä ja markkinoida sitä koti- ja ulkomaisten tutkijoiden käyttöön. Koeporotarhan rakennukset ja rakennelmat ml. aidat, on tarkoituksenmukaista siirtää Luken hallintaan. Senaatti-kiinteistöt Oy:llä on paremmat edellytykset niiden ylläpitoon ja uudistamiseen.
3. Porotutkimuksen ja kehittämistoiminnan pitkän aikavälin resursointitarve on syytä selvittää. Työryhmä esittää MMM:lle määrääjän jatkamista 30.11.2020 saakka, jos työryhmän toivotaan laativan tarkempi arvio pitkän aikavälin resursointitarpeista ja niiden kohdentamisesta.

Poronhoidon sopeutumisessa muuttuvaan ympäristöön tarvitaan tutkimuksen tuottamaa tietoa ja tutkimus tarvitsee resursseja käytännön hankkeisiin. Niitä tarvitaan myös neuvontaan ja toimijoiden koulutukseen. Hyvinä esimerkkeinä voidaan mainita esimerkiksi porojen käsittelyn, porojen kuljetuksen, paliskuntien teurastamojen ja poronlihan pienjalostajien hyvien toimintatapojen ohjeistus. Tulevaisuutta ajatellen eläinten hyvinvointi on asia, josta on vielä varsin niukasti tutkittua tietoa porojen kasvatuksessa käytetyistä menetelmistä. Poronliha mielletään usein eettisesti hyväksyttävämmiin tuotetuksi kuin ”tehomaatalouden” kotieläinten liha, koska eläimet saavat liikkua vapaasti luonnossa. Olisi tärkeää, että tuotantoketjun vaiheet – siltä osin kuin ne ovat ihmisen toimenpitein hallittavissa – perustuvat dokumentoituihin ja käytettävissä olevan tiedon mukaan parhaisiin menetelmiin. Keskeisiä ovat monipuoliset luonnonlaitumet, riittävä ja oikeanlaatuinen ravinto sekä eläinten käsitte-

lytavat hoitotoimenpiteiden yhteydessä. Näistä seuraa tarve erityisesti laidun- ja ravitsemustutkimukselle sekä poroterveydenhuollolle. Lisäksi elinkeinon sopeutuminen yhteiskuntaan ja sen säilyminen elinvoimaisena edellyttää, että se toimii taloudellisesti kestäväällä pohjalla.

Porolle ja poronhoidolle soveliaan laidunympäristön ylläpitäminen ja säilyttäminen sekä muuttuviin olosuhteisiin ja uhkiin varautuminen, mukaan lukien eläintauteihin varautuminen, ovat keskeisiä kysymyksiä poronhoidon jatkuvuuden ja elinvoimaisuuden kannalta. Tutkimuksen tulisi pystyä vastaamaan erityisesti niihin tietotarpeisiin, joista ei ole tutkittua tietoa ja joka hyödyttää elinkeinon harjoittajia ja koulutusta. Poronhoitajat pitävät tärkeänä myös perinteisen tiedon hyödyntämistä osana porontutkimusta.

Työryhmän puolesta 30.6.2020

Pj. Risto M. Ruuska

Siht. Katariina Manni

Liitteet

Liite 1 Julkaisuluettelo

Liite 2 Kutuharjun koeporotarhan esittely ja arvio investointitarpeesta

Liite 3 Paliskuntain yhdistyksen hanketoiminta viimeisen 20 vuoden ajalta